

Карпатська Русь

Karpatska Rus *Carpatho-Rus*

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT YONKERS, NEW YORK AND OTHER MAILING ADDRESSES

Ч,20 ЮНКЕРС Н.Й. 30-ГО, СЕНТЯБРЯ 1994, YONKERS, N.Y. SEPTEMBER 30, 1994, VOL.LXVII, NO. 20

КІЛЬКО КОШТУЮТ НЕЛЕГАЛЬНИ ЕМІГРАНТИ?

ВАШИНГТОН, САН-ФРАНЦИСКО, ЛОС-АНДЖЕЛОС. - Перебуваючи в Калифорнії нелегальні емігранти коштують тот штат много більше, ніж платять податків. Після штатного Бюра Планованя і Аналіз Калифорнія видаст того року 4,3 мільярда доларов на ріжного рода оплати для нелегальних емігрантов і їх дітей, котри часто - по уродженю в США - сут американскими горожанами. Рівночасно нелегальні емігранти вплатають до штатной каси в виді податків тільки 749 мільйонів доларів.

В Калифорнії, где перебуває около половини з оцінюваної на 3,4 мільйона осіб нелегальних емігрантів в Америці, незадоволеня з них стає шторааз більше. На пропозицію губернатора П.Вильсона при нагоді ноябрьских (листопадових) виборів губернаторских і конгресових одбудеся в Калифорнії референдум в справі впровадження заборони социальних плат для нелегальних емігрантів. Вильсон пропонує, жеби позбавити их права користати з публичних школ, социальних запомог і охорони здоровля (кромі наглих случаев). Послі послідного сондажу, пропозиції тоти поддержує 62 процент Калифорнійців; против ест лем 28 процент.

П О Л Ь Щ А

ЧУЖИНЦІ ОДНАК КУПУЮТ

3335 позволень на набутя нерухомостей в Польщі одержали чужинці від 1988 р. Шторааз більше внесків приходит від заграничних приватних осіб. Натурально, же буде їх шторааз більше. "Тото повязане ест з розвитком господарчого ринку в Польщі", - сказав директор Департаменту Адміністраційного Міністерства Внутрішніх Справ Ришард Тарадейна.

РЕДУКЦІЯ ПОЛЬСКОГО ДОВГУ

446 приватних банків, згрупованих в Лондонском Клубі, згодилося зредувати польский довг о 49,5 процентов. Тот факт перейшов без еха серед населеня. Натомість інформація о програном мечу з Ізраїлем (2:1) викликала розпач в народі.

Множатся підозріня, же до поразки дойшло в результаті змови масонів, заприязненних з потомками Ротшильда, котри підкупили судію.

ПОЧАТОК ШКІЛЬНОГО РОКУ

1-го сентября (вересня) сім мільйонів сімсот тисяч учеників розпочало новий шкільний рік. В 1994 р. прибуло в Польщі 350 шкіл, до грудня прибуде ищи 50.

Новостью ест одкрыта в Вилянві в Варшаві першой початковой школи жидівской з двома навчальними язиками: жидовским і англійским. Програма той школи включає історію і культуру Жидов; тепер має 15 учеників. Школу зорганізувала фундація "Спадщина" з США.

ДОМОХОЗЯЙКИ НЕЗАДОВОЛЕНИ

Настрій поляків замітно погіршився. Ситуацію господарчу і політичну оцінюють зле 40 процентів населеня. Найбільш незадоволені сут домохозяйки, безработни, некваліфіковани робітники і селяне.

Поправлять ся матеріальна ситуація Поляков. 17 процент запитаних заявило, што жиєся им добре. 28 процент оцінює свою ситуацію зле.

НАШІ ВІСТІ

ЯКА ДОЛЯ МУЗЕЮ?

Духовна і матеріальна культура Лемків сягат глибини віків. Духовна передаєся з покоління в покоління в піснях, легендах, переказах, звичаях і обрядах, виражена в літературі, яка зберігаєся в бібліотеках. Матеріальна культура виражена в архітектурі, в одежі, в річах, зроблених руками для ужытку і прикраси, якы зберігають музеї. Кажде покоління збогачат як духовну, так і матеріальну культуру, яка выражат історію, духовну вартіст і спосіб жытя народу. Архітектура лемківской деревяной церкви належит до шедеврів світової архітектури. Високо

оцінюєся лемківська різьба по дереві, вишивка і малюнки Лемків-самоуків, якы експонуютья в музеях ріжних країн світу.

Необхідно виділити музеї, котры повністю відображають культуру Лемків, а то "Музей Лемківской Регіональной Культури" в Зиндранові, Музей в Свиднику, Музей в Лемко-Парку, де згромаджены барз цінны експонати, привезени емігрантами з Лемківщини та зроблени руками Лемків в Америці. Тепер, коли Лемко-Парк продаєся і перестане служити своему народу, доля Музею під вельком загрозою. Особливо хочу підкреслити неоціниму вартіст для культуры Лемків колекцію малюнків Николая Цисляка, яка знаходиться в Музею і на руках окремих людей. Картины Н.Цисляка можуть служити головними експонатами "Лемківской картинной галереї", експонуватися в ріжних країнах і примножувати славу нашой культуры.

Правліню "Лемко-Союза" і дирекції "Лемко-Парку" треба бы створити комісію, якій доручити вирішити долю експонатів музею, а саме:

1) переписати вшыткы експонаты, што знаходятья в Музею і забезпечити их от пропажы;

2) вивчити можливість перенесеня експонатів в Йонкерс і одкрыти музей в одному з приміщень "Карпаторусского Центра";

3) коли в Йонкерс одкрыти музей неможливо, то передати експонаты до Лемківского Музею в Зиндранові або в Американский музей Нью-Йорку, де буде Лемківский одділ.

Для картин Н.Цисляка і других лемківских малярів створити "Лемківску картинну галерею".

Доля Музею в "Лемко-Парку" - то справа культурных цінностей нашого народу і не маємо права злегковажити.

Вірю, же кождый Лемко, кому дорога рідна культура, допоможе вирішити долю експонатів Музею в "Лемко-Парку" для користи народу, а мою допомогу все можна лічити.

Петро КОГУТОВ.

А. ТОРОНСКИЙ

"РУСИНИ - ЛЕМКЫ"

(Продовження з ч.19 "КР")

Войт, присяжны яко судії, поліціант яко ексекутор, повинны прийти. Громадский суд - ест перша инстанція, до котрой селянин звертаея і лем тоді иде до суда повітового, коли дуже поважна справа або рішеня громадского суда йому кажутся несправедливым. Однако, дуже рідко, бо судії громадскы і присутны, так-то по совісти рішають, што обі сторони задоволены бывають. Успіх свого суда завдячуют розсудливими уговорами і доброжелательными порадами. Особливо старши люде маюти великий вплив на конфлікуючы сторони. Они богато примірів можут навести, што така сама справа в том-то і том-то селі так і так полагодилася. "От коли і вы погодитесь, - кажут они до конфлікуючых, - то не будете даремно по судах волочитися".

Сут по селах люди знатны, всіми почитаеми, мудры, котры хотяй без всякого чина при громаді, але при каждой справі присутны і великий вплив на рішеня загальных справ маюти.

В громадскім собранію починая діло войт з привітствія: "Панове громадо". Розкладае ціле діло, знайомит його з містом, причинами, наслідками і предлагае обсудити. Члены громады роздумуют над пропозиціями, радятся меж собою і свої думки всій громаді говорят. Знатны люди встають і до цілої громады промовляють, особливо, коли дві громады меж собою спорят. Подивляти можна тих людей, яки майже без освіти, але так розумно і змістовно справу розберають і дають пропозиції.

Громадска Рада отбыватся переважно в корчмі, што дуже прикро. Понеже не лем урядники громадскы при палюнци справу ведут, но і другы присутны без неї обійтися не можут. Если один против другого тяганину заведе, то урядники громадскы, кромі інших кар, присуджуют винному заплатити за випиту палюнку. Справа часом цілу ніч тягнеться. На суд громады Лемкы богато надіюти.

X

Важну роль в познані звичаїв і жытя народного занимае одежда. В неї, як і в обрядах та піснях, дух народа відображається. Хто виділ Хинчика в його широком різнокольоровом одіяніи, не зробіт висновку, што він незаботливий і не цікавиться тим, што коло него робится. Хто виділ Турчина в його широких штанах, широкой одежи і турбани, сидячого на дивані і курящого з люлькы на долгом цибуху, не заключит же жие в роскоши. Хто, видівши Мадяра в його богатом пишном одіяніи, звенящого острогами, не заключит о его гордості. Дух народа отражат избрану і употребляему одежду, так што нетрудно з одежи о духу народа заключеня зробити.

Лемкы, як люди гір, повинны своим коротким легким одіяніем од Подолян одріжнятися. Но они і от других горянів одежою відріжняються. Ест у них одна

одежа "чуга", яку нигде бильше у Русинів не знайти. Зроблена она на подобі плаща з довгою пелериною, через плечи на дол спадающою, на котрой находяться "тороки", і по которым Лемків другы Русины "січкарями" зовут.

Мы поділили Лемків на чотири части. Одежа Лемків Сандецких ест, можна сказати, на перший погляд та же сама, но коли близше придивитися, то не можна не замітити в ній відмінні. У Лемків Сандецкого і части пограничной Ясельского округа "чуги" нема. Там носят Лем довгы чуні, майже по коліна, з білого сукна. Не маюти верхніх літних штанів, лем холошні. Форма капелюха теж друга. В Лемків Ясельского по ріку Вислоку ест і чуга, і верхні літні штаны. Но чуга з сивого сірака з тороками на пелерині. За Балигородом вже на чугі тороків нема, а літні штаны лем на празник носят. Явно з того виходит, же одежда Лемків меж Вислокою а Балигородом найбільше характерна и як бы середина, от котрой идут зміни в одежи як на схід, так і на захід поступово. Приглянемся близше до одежи Лемків, прожываючых в той середині краю.

Про чугу мы вже говорили. Але звідкы она у Лемків взялась? Чи перенята от сусідных племен, чи от самой древности Лемкам належала, - трудно сказати, придивившись одежи сусідів. Треба замітити, што чуга дуже рідко на рукавы береться, бо они через ціле літо зашыты і заміст карманів служат. Штаны у Лемків вишыты синими, часом і червеними пасками суконними. Они викладаються на халяву, і в Лемків меж Вислокою і Балигородом ужывани. Навет в гаряче літо Лемко без них до роботи або меж людей не піде. Подібны штаны ужывають на Угорщині. В зимі носят холошні білы. Штаны літны з білого полотна. Богаты газды маюти для празника також штаны з синього сукна. Холошні і суконни штаны все в халяву вкладаються. При штанах завсе дуже довгий червений ремень, гузиками окрашений, котрым два або три разы опоясоватися можно.

Гунька в Лемків коротка, біла або чорна. Такого крою, як і гуцульска. Носят Русини-Лемкы также "лейбики" (камізелки) з синього сукна, з гузиками в два або в три ряды по обох сторонах, по боках і на заді долем.

На голові носят Лемкы круглы, чорны капелюхи з широкымы, догоры задертыми крысами, кус подібны до мадырских. На капелюсі шнурок або широка лента з китицями, за котрою паробкы квіти або павьи пера носят. Зимою носят низкы шапки, котры можна і на уха опустити. Ходакы Лемкы называють "керпцы", майже такы, як і в других народів гір. Паробкы повинны мати на свята і до танцу чоботи "скорни" з острогами. Ест то дивно, навет смішно, што мужчыны носят сорочки з розпором, назад обернутым, але то одповидат одіянію Лемка, понеже так

грудь не открыта і з-під лейбака виглядат, як півкошульок.

Женщины в одежи між собою маюти веце спільного, як мужчыны. Деяка ріжнїця лем в повязаню головы хусткою, в крою корсетів і паціорках. На голові женщины переважно носят білы хусткы при роботі дома. Старши женщины носят хусткы з синими або білыми точками. Стары женщины звыкли в празники червены хусткы носити. Повязуюти в тот спосіб, што один довгий конец через плечи додолу спадае. Дівкы ніколи не повязуюти, лем завсе з открытою головою ходят, на одну косу заплетены. Корсеты бывають або з синього сукна або червены, або з иншой матерії ясного кольору. Без корсета женщина в літі на поле до работы не выйде.

Спідниці (кабаты) на кождый ден одівають сині з білыми точками, а на празники - білы з квітами і называють их "картанами". Богаты женщины маюти шолковы зелены спідниці з серебряним галеном долиною, котры переважно называють "спідницями". Женщины обуваютья в ходакы, но до церкви маюти быти угорски чоботы "скорні" - чорны або жовты "сафіяны". Шістнадцятлітній дівці вже стыдно босо ити до церкви. Идучы до церкви, женщины несут чоботы в руці, перед церквою обуваютья. По Службі зас вызываються и босо вертають додому. На верх берут женщины і дівкы "полку" - плахту, довгу, но узку, вдвое сложену, зовсім так, як в містах "шаль" ужывають. Без "полки" не идут до церкви, на гостину або на друге село. Довгы і шырокы плахты женщины ужывають лем в зимі при роботі, або в дорозі, так само, як і сердакы, подібны до гунькы, одівають лем коротшы, по пояс.

Дуже гарна, лем Лемчанкам свойственна одежда, то "мента", о котрой мы раз уже вспоминали. То ест юпка, лисами підшита, з шыроким, выложеным лисиним ковнірцем, вишыта синими тасьмами. Сукно на ней мае быти зелене. В менті кожда молодиця до шлюбу ити повинна, і як сама не мае, то пожычит собі і другой. Так само дружка без менты не обійдется.

Стяжки ("стужкы") дівкам і женщинам конче сут потрібны. Они повинны быти при коралях, при косі і під шию. До коралів і до косы ужывають узкіи, а під шию лем шырокы, стужкы. О "паціорках" сказати ще потрібно, яки звычайно женщины носят червены, а над нима білы. Чорны означають тугу і смуток.

В одежи видиме перехід от полудня на північ, от Бескида дальше до Галичины. Лемкы, што жыют під самым Бескидом, маюти бильше сходства з Угорскими Русинами в одежи, аниж тоты, котры дальше от границы отдалены.

XI

Сусідствуюти Лемкы з Словаками,

Угорськими Русинами і Мазурами (Поляками). Цікаво знати, які межі ними зносили. Русини Угорськи в бесіді, одержі, вірі та біль шістью в обычаях з Лемками дуже спільного мають. Сказати лем треба о их відношенню до Словаків і Поляків. Русини-Лемки, хотять граничат з Поляками, спілкуються з ними в містах, на торгах і ярмарках, - різко од них відрізняються. Лемко ніяк не може навчитися по польськи говорити. Насміятися можна, коли на торгах Русин з Поляком торгує. Один другому хоче прийнятність зробити і на його бесіді заговорити, но не виходит, слова перекручує, калічит, а не виходит. Русини-Лемки дуже трудно навчитися по-польськи говорити. Доказом того сут фурманы, котры часто з Поляками до Кракова їздят. Бідных діти в богатых поляків служат, солдати в армії з Поляками служат, але по-польськи говорити добре ніхто не навчився. Лемки трудно польськи звуки виговорити і треба довго вчитися, шtbody чисто по-польськи говорити і не зрадитися виговором. Тым більше Лемко не одіне на себе польську одержу, котра цілком одмінна от його одержы.

Великий вплив на Лемків мають Словаки. Мы вже споминали, што Лемки охотно Словацкы пісні вучують. З собою до дому приносять, співають і других учат. Пісні тоты з часом русчатыся, але відчувається, словацкый вплив. І не лем пісні вредно впливають на народну мову. Великий вплив має сама словацка мова, котру Лемки підчас зарібкованя на Угорщині вучують. Лемки в словацкой мові штось высшого видят, чим в руской. Може для того, што нею говорит нарід богатший от них а може для того, же богата она на пісні. Мова словацка до руской близша, чим польска. Звуки словацкой мови Лемки легши до виговоріня, чим польськы. Нех читателям не видається то дивним, бо говоримо не о чистой руской мові, а о бесіді Лемків. Таку мову (бесіду) иолодеж в піснях і розмові уживає, нею говорит і додому приносить, аби всім показати, што у світі бувалося. Дакотры навет удають, што забули свою мову і лем по-словацки хотят говорити, хотять планно ей знають.

Оповідали мені про одну дівку, котра на Угорщині в другом селі от границі служила. За рік повертала до дому, і встритила женщин з того самого села, откале она родом, котры ишли до ліса за грибами. Она питається их: "Гей, чуєце, а кадзи то пешник до валлала?" ("Ей, чуєте, а де стежка до села?") Розсміялися всі в один голос, понеже познали ю, и знали, як далеко она была.

Ще цікавийшой исторії я сам наочным свідком был. З одного подбескидского села выйшла была одна замужна женщина, лишивши своего мужа в Угорщині на службі. Була она там два або три roky. Почувшы, што муж умер, вернулась додому за метрикою, шtbody могла на Угорщині замуж выйти. На имя ей было Анастасия (Настка) Стиранка. Она достала от місцевого судії писемну перепустку, на котрі стояло имя Мария Гамбода. Коли ей сказали, што на перепустці не ей, а зовсім инше имя стоит, она отповіла: "Ніт! Мое, лем по-

мадярски. Стиранка по-мадярски зовеса гамбода, а имени Настки там не знають, лем мене все Марцев звали". І дійсно, наша стиранка по-мадярски зовеса гамбода.

На Угорщині дуже люблены имена женщин Мария і Ганя, а тому каждую дівчину з Галичини одним з тих імен называють.

Часом дівчина, вернувшись з Угорщини хоче показати, што была "за Бескидом", а не знає, як то зробити. То, коли звертаються до неї по имени "Настю, Парасю або Феню", не одзовеса навет за другим або третьим разом, удає, же забула. Кажє: "Ей, я ся все забываю, бо за Бескидом мене все звали Ганьцев".

І одержу Словакив Лемко приймає. Мужчына, побывши на Угорщині один або два roky, дуже часто ходит в "губані", в широких, одных лем штанах, в угорском лейбику і капелюсі. Дівка прийде в сорочці, выкорсованой плиткой з короткыма і широкыма рукавами, так што рука от локтя гола; з короткою спідницею, з чорным платком на голові, без коралей на шиі.

І по мадярски Лемки часом навчатся говорити, будучы на заробітках в Угорщині, і вносять деякы слова в свою бесіду. Словацку мову уважають як початок вивченя мадярской.

XII

Мова - бесіда Лемків - то зіпсута руська. Але то не дивно, бо на протязі довгих століть підлягала впливам польского і словацкого языка. Вплив тот видно в бесіді Лемка, особливо в виговорі слів і наголосі. Лемко всі слова одинаково вымовляє, наголос - на передпоследний слог, як в польскім. Він кажє: "Як ся маєте"; "што робіте"; "то така ма́ла го́ра"; "то твёрда ска́ла"; "плáнна зёмля"; "зла коба́са".

В бесіді Лемків видиме постепенний успіх в лучшу сторону, т.е. чистішой, идучи от заходу на схід. Найбільше зопсута бесіда в Сандецком. Там знаходимо такы слова, якы другы Лемки і Русини не уживають. Напримір, слово "дзецко" чисто от словацкого заимствоване, або виговор буквы "и" цілком мягкий. Русини середньої полосы кажут "они были", "они ходили", подібно до польского "oni byli" або словацкого "oni buli". Русини Сандецкого округа запозичили у Поляков тон бесіды і спосіб вымови. Меж Вислокою і Балигородом вплив польского і словацкого на словарь, грамматику зменшується, однако наголоса ніт руского. От Балигорода дальше на схід видно вже в наголосі, в словарі і граматиці зближеніє з чистим языком. То нам дає підставу уважати, што меже Вислокою і Балигородом середину Лемків маме, а за Вислокою і Балигородом Лемків, связующих дві віткы, т.е. з чистыми Русинами і з сусідніми народами.

В Лемків знаходимо слова, от Поляків, Словаків і Мадярів. Переважають з польского і словацкого, но они юш достали руский вид. Для означеня числа "тысяч" взято з польского "тысьонц". От

Словаків переняли Русини, лем під самым Бескидом живущіи, форму боженяся "вера Боже", на "мою душу" і много інших слів. Найбільше заслууге на увагу заимствоване слово "лем" в значені "лише", от котрого прозвание Лемків произошло. Мадярский язык впливав на словарь Русинів-Лемків в двоякий спосіб. Він дав Русинам-Лемкам много мадярских слів, а также слів словянских і словянского походження, котры лем за посередництвом Мадяр до Лемків прийти могли.

До перших належат слова "ердек" (ordok) - чорт, "сегень" (sregeņu) - убогий, "сейка" - сивий. Сюда належат і слова, образованы на руский лад з мадярского кореня: бизовати - стверджати, мента - шуба, чуга - плащ грубий. До других словянско-мадярских належат: серенча - щастя, именно стрильцеви на ловлі (в старословянском - ляштя) и пр.

І граматики не спаслась от чужого вплиня. Мені видится однако, што вплив - то лем по формі, а не на розміщеня слів. Не знаю, чи моя думка правдива, однако я переконаний, што словацке і мадярське розміщеня слів на лемківску бесіду впливу не мало. Якшто мали місце впливы, то лем польськы.

Впливы мадярского і словацкого розміщеня слів дуже замінны в бесіді Угорських Русинів. Впливы сусідів на лемківску бесіду покажем на конкретных примірах. Зачнеме от звукословія: Лемки уживають всі звуки, котры руской бесіді свойственны. Лемки, як і всі горяни, строго дотримуються в виговорі ріжниці меж звуками "и", "о", "ы" "і". Каждая з тых букв, в яком бы то не было слові, иначе в Лемків произноситься. "Ы" произноситься глубоко, нпр., "рык"; "і" - все мягко, нпр., "тінь", "істи", і змягчує попередну согласну - "в середині". "І" вимовляється меже глубоким "ы" а высоким "і", нпр., "мильй". Відносно согласных зауважыти треба, што "р" деколи затрималася яко самогласна в словах: "крстити", "трстина", "трстяна" заміст "крстити", "тростина", "тростяна". Штодо выдів граматичных форм, то в бесіді Лемків замінны не лем впливы пограничных нарічій, але сут і свої власны формы. Понеже нема граматыкы лемківской бесіды і в ріжных селах по-ріжному виговорюють одні і ті самі слова. Приведемо для приміра лем найбільше уживаных Лемками. Так Лемко кажє: "водов" і николи "водою"; "добрый", "добре", а не "добрая", "доброе"; "співаме", "ходиме".

Тых дакілька зауваг о бесіді Лемків выстарчят. Але шtbody читатель краще зрозумів бесіду Лемків, передаю народне сказаніє, бытуюче у Лемків.

"Бо то, чуєте, ест в нашом лісі кырница, што ся зове "свята вода". А знате вы, чом она ся так называ? Бо то раз колиси, але юж барз а барз давно тому юж аны тямкы ніт, - пришли Татаре до нашого села. Всядый был великий страх, бо то они люди брали с собов, села палили, худобу отбєрали. Вшыткы люде з села повтікали до ліса. Але то знате, ліс наш перше, як то ищи стары люде, і мой дідо пам"ятали, был гет і бовшыи і густійшыи. Там, в лісі, сиділи довго, аж ту их зашли Велькодны Свята. Шtbody ж ту

робити? Але был с людьми і пан отец, барз старенький. Повідают, же от старости ся аж тряс, а сивенький, як голуб. Они казали паскы попечи, освятили воду в той студні і освятили нев паску. От ктовды вода тот зовеса "свята вода", і видите, ищи тепер она помагае, кед кого очы болят".

Вот короткий примір бесіды Лемка, но читатели тим ще не зможут всі особливости пізнати. Для того треба саму бесіду Лемка почути.

О просвіщені Лемків нічого більше не упоминаю, бо читатель сам зрозуміе, як прочитае уважно цілу статью. Школы, котры организуют Лемкы, будут впливати на піднесеня освіти, они і на бесіду будут благоприятно впливати, але самого важного в бесіді - наголосу - они николи вже не привернут.

О звичаях, нравах, повірях і т.д. належало бы ще багато написати, но тепер ограничимося лем на тім, што ту зібране і достовірне. Нех читателі знають, же Лемкы - мала вітка руського народу, николи не чуждавшася свого кореня, уваженія достойна.

Закінчено друкувати науковий труд о Лемках Алексія Торонского "Русини-Лемкы", який появился в Альбумі "Зорі Галицкої" на 1860 рік і был присвячений Його високопреосвященству Кир.Григорію Хомишину - митрополиту Галицкої Руси.

"Русини-Лемкы" - одна з найдавніших книжок о Лемках, написана не Лемком, на галицком нарічі з характерними для Лемків словами, які я старався зберечи.

Нам треба знати, хто, коли і што писав про Лемків, аби пізнати свое коріня, свою історію, звичаї, культуру наших предків, бо без знання минувшыни не можемо оцінити днешне і заглянути в будучність.

Петро ЛЕМ.

НОВИЙ ЛЕМКІВСКИЙ КАЛЕНДАР НАПЕЧАТАНО В ПОЛЬЩЫ

Дістал-ем з краю, од Павла Стафіняка (Дякую!), занимаючого ся розсиланьом того, што Стоваришныя Лемків напечатат, - «Лемківский Календар», 1994. Є то передолжныя работы, яку зачато рік вчаснійше Лемківським Календаріом, 1993. Очевидно сама ідея не ма два роки, бо прецін гамериканскы Лемкы найліпше може знають, ківко календарів напечатало ся в тым краю, за справом "Лемко-Союза", "Общества Русских Братств", "Соєдіненія Греко-Католических Русских Братств", "Русского Православного Общества Взаімопомощы" і численних інчых організацій.

Редакция Л.К.1994 припоминает, што: "Календар (од латинского "calendae" - календы) - то рахуваня років - систем числіня часу, якій ґрунтуе ся на періодичности явиск природы, повязаній з рухом небесных сьвітил". Для того тіж найти мож в тым лемківським альманаху

так скорочений календар, як і розписаний на каждый ден з дописаньом сьвят, зхідні з порядком східной церкви. При каждом місяци находиме історичны даты. Медже нима такы події сут припомнены як: 17 січня 1664 р. страчено лемківського, збійницького ватажку Митра Литвина з Брунар; 28 квітня 1754 р. гмер в Камяній Феодор Прислопский, представитель освіченого священничого роду, отец Йоана Прислопского, тлумача "Псалтыря" на лемківській язык; 28 липця 1774 р. цисарьова Мария Тереса своїм рішыньом приказала польським епископам жыти в згоді з Русинами і не називати їх уніятами, лем креко-католиками (от товды датуеся тот термін); 7 липця 1924 вродил ся в Габурі к/Гуменного Емілій Ставровській, професор Університету ім. Коменского в Братиславі (Словакія). Понижше історичных дат нашло ся тіж місце на афоризмы - мудры думкы, альбо вынятки з вершів. На страні 13 перечытати можемо фрагмент звернення великого українского будителя, Тараса Шевченка "До мертвых і живых і ненеродженых краянів моіх" (в перекладі з українского Петра Мурянки):

О, кебы ся стало, штоб вы не вернули,
Там і поздыхали, де ваш корін вріс!
Плачу немовляте мати бы не чула
І не оплакала ваш смертельный гріх.
Сонце бы не гріло на землі просторній
Смердячого гною, ту - де вільний сьвіт,
Не знали бы лode, што вы за орлы
І не оплювали діянь ваших шлід.

Історіі николи дост і то той, котра про свій нарід розповідат і вчыт. Зато на странах 33-40 представлено десятирочні річниці 1994 рока, котры не были поміщены в календарній части. Пише ся гын медже інчыма, што в 1254 році угорский король Беля IV выдал грамоту для якисого Григория, в котрий споминат ся о Русинах на території теперішньої північної Словакіі. Є то сьвідоцтво нашого гын існуваня іщи перед тзв. волоском колонизаційом (XIV-XVI вік), котра згідні з поглядами польских вченых мала створити Лемковину, на вчаснійше, частинні заселеной Поляками землі.

Перший допис є авторства Любомира Воргача «Повстаня Селянского Короля» (с.41-44) і продовжат в якисий спосіб його допис з першого календаря (1993) «Загрозливий Лист Русинских Збійників». "Рівно 480 років тому, під проводом Юрия Довжы (1470-1514), нашого славного героя, зачала ся селянска війна. Бідний, поневолений нарід выступил против панів з цілю освободжыня ся од неволи і вызыску". Історія лемківського збійництва і антифеудальной борбы є барз цекава і існуе барз дуже подій, о котрых хотіло бы ся чытати в наступных календарях - о чым, мам надію, буде продовжати интересуючо писати Любомир Воргач.

Одзначаючы інчу річницю (150 років народжыня), Петро Трохановській, не тівко припомнул нам - ківко молодшым, а і гардій групі старшых вказал і перший раз розповіл про великого лемківського патріота свящ. Теофіля Качмарчыка (1843-1922). Был він "...едным з найвиднійшых наших діячи Інтенсивного 50-літя - же так сой позволю першы раз назвати час перелому остатніх століть".

Добрі, же-сте собі позволили, Пане Петре так тот період назвати, бо таким він правдиві был. На жаль, не барз дуже о нім знаме. Надіюся, што неодоливо веце будеме знати і голову піднесеме іщи выжше, (хоц уж тепер цілком горді можеме ей носити), знаючы, яких люди мали-сме товды серед Лемків і што для нас зробили.

Далій в "Календарі" находиме пару дописів, присвяченых русинським поетам і писателям, разом з вынятками з їх творчости. Медже нима Александр Павлович (1819-1900), наш народний будитель, котрий писал в «Гласі Русинів» так:

Бескідє, могыло на Русинів гробі,
Скажи нашым отцям во твоій утробі,
Што мы іщи жыем, есме Русинами,
Но любви, ни згоды нее между нами;
Бы они, кед можно, із мертвых
повстали,
А кед ніт, бы духів своїх к нам зослали,
Бо мы - їх сынове, омліты і слабы,
Различных похотей своих мы сме рабы.
Бурай ся Бескідє, Скалы ся пукайте!
Духів наших отців дайте, же нам дайте!
Бы падшую нашу поддвигли побожніст,
Однату вернули своїм сынам гордіст.

"Анатолій Кралицкій (1834-1894), прозаік, публіциста, етнограф, фольклориста, журналіста та історик - належал до тых нечисленних діячы, які свое жытя всеціло посьватили на служыня народови". Його коротку біографію мож перечытати на странах 59-60, а його оповіданя «Егзекутор», - на странах 61-65.

Короткий допис про коротке жытя поета Михала Нестеряка (1896-1916) представил П.Т., разом з горстком збереженых вершів, того так добрі заповідаючого ся лемківського творця. Будучы вояком австро-угорской арміі - Михал Нестеряк згинул на італьянським фронті, маючы двадцет років. Маючы 18 років, был він гарештуваний і запертий в Талергофі, де написал такий верш:

Тот є приятель щырий мій,
Хто разом зо мною ту, в неволи,
Знуцаня терпит, долю дни;
Мильший од квітка, што даколи
Вітчызна моя красном весном,
Выплекат в раю піднебесным.

Олена Дуць-Файфер представила жытя і творчіст Якова Дудры (1894-1974). Поет, родом з Лося к/Горлиц, закінчыл лем 4 клясы основної школы (родиче не мали грошы на веце). "Дудра был в дослівным значыню того слова народным творцьом. Самоук, газда, сельский філзоф, обдарений талантом легкого складаня вершів, писати зачал іщи в роках своей молодости. Поставил він перед собою цілю: писати для правды і науки і до кінця "своего жытя старал ся тоту цілю реалізувати". Крім фрагментів його верши, представлено тіж поему «Нещасна Лемковина».

В "Календарі" нашлося тіж місце на выняток з "Місяцослова" на 1853 рік - «Домашній лшкар», авторства Александра Духновича; пердставліня для діти на Св.Миколая «Дзвонят Дзвінкы, Дзвонят» і «Пісню в чест о.Максима Сандовича»

(сл. і муз. П.Мурянка). Перепечатано тіж фрагменти "Горлицького Бурсака", спомин Симеона Пыжа (1894-1957), котрому, з нагоды сотной річниці народжыня выдавці посвятили тіж цілий альманах. Крім того нашлись тіж в "Календарі" два мої дописи (Біографія Симеона Пыжа і річ о Апостолській Адміністрації Лемківщыны), котры най оцінят хтоси інчий. Я лем повім того, што про Адміністрацію мож очывидно написати дуже веце. Однак я до того не рыгтувал ся і лем в остатній хвилі задумал-єм хоц-што написати.

Цілий "Календар" є - як і попередній - уж не знам котром лемківском перлином в векшости написаном, альбо спорядженом через Петра Трохановского, за котрого здрава треба нам молити ся і йому сьпівати "Многая і Благая Літа!" Графіку обкладинкы і віньет місяци зробыла Барбара Магерова. Компутеровом графіком занял ся Володислав Грабан (то хыбалъ кус замало як на барз здібного поета і журналіста). Компутерово зложили ціліст: Петро Клиновский і Петро Троханівский, а технічним редактором был Павло Стафіняк. Вшыткым ім велика подяка за працю для Лемків. Боже заплат!

"Календар" є публикаціом "Стоваришыня Лемків", котре, як думам, заплатило за його напечатаня і привело цілу справу до щасливого кінця. За того Головному Урядови С.Л. і редакції великы подякуваня.

БОГДАН ГОРБАЛЬ.

В Е Р Ш Ы

ЯРОСЛАВА МЕРЕНЫ

"Стоваришыня Лемків" выдало в 1993р. збірку вершів Ярослава МЕРЕНЫ. Вступне слово написав Ярослав Зволінскій.

Ярослав Мерена належыт до старшого покоління наших вчених люди. Писал свої вершы юж в 1948 році. Писал з болячим серцьом, коли памят о переселіню была іщи горяча. Писал Ярослав о долі Лемків, о щасливых молодых літах, там, на Лемковині, о природі, але і о діях, якы мали місце і в його рідным селі (верш "Вітер"), як і на Лемковині. В вершах Ярослава Мерены ест туга і смуток за своим рідном земльом, за рідном стороном. То биль в серци, то жаль, яког в тамтых часах не можна было повісти, як лем вершом. При каждым верши ест дата його повстаня.

Діяльніст Ярослава Мерены для sprawy Лемків познаме і в пізніших роках, хоц бы і з книжки Ярослава Зволінского п.н. "Рапсодія для Лемків". Прочитайте тоты вершы а найдете там і частину своего жытя.

ЯрославЗВОЛІНСКІЙ.

*****

В І Т Е Р

Подул вітер подул сильний
з далекого всходу
Принюс з собом злы новины
Лемкам не на згоду
Бодай тебе буйний вітре
дрібний дожджык зросил
Жебыс більше таких новин
Лемкам не приносил

Гулял вітер, гулял буйний
нашыма селами
Выгнал Лемків велькым страхом
разом з родинами

Гучал вітер над полями
барс шаліл по квіті
Аж розогнал братів Лемків
по цілому сьвіті

Еден іхал на всхід сонця
другій зостал дома
Та і того гнет выгнали
заняли ся обома

Добри было на Лемковині
Там медже горами
Жыли собі там діточкы
разом з родичами.

*****

Т.РУДАВСКИЙ

МОЯ ПОДОРОЖ НА ЛЕМКОВИНУ
(Продовженя з ч. 19 "КР")

До перепровадженя програмом фестивалю были дуже удачны люды - Сьвген Дзядаш, Олена Дошна і Федор Гоч.

В неділю, 26-го июня, о годині 9-ті рано одбылася Служба Божа Владиком Адамом, а після Службы отбылася процесія на цминторі в Зиндранові. По полудни, о 3-ті годині началася фестивальна концертна програма, котра тривала більше як три години, а также танці до пізной ночі.

Тоже одбылася выставка малярства Федора Кузяка - "Сьвято Лемківской Традиції "Од Русаль до Яна".

У вівторок, 28-го июня, приїхав по мене Ф.Гоч, а так поїхали через Тиляву і село Барвінок на Словакію до місточка Свидник. Перейти границу з Польщи до Словакії ест дуже легко, без проблем, лем треба мати пашпорт у Свиднику.

Я був в 1971 році на Фестивалі. То было таке малесеньке місточко, но тепер воно змінилось надзвичайно. Дома красиві побудованы, готель "Дукла" на десят поверхів. Улицы велики, широки. Одвиділи ми в Свиднику "Музей Русинский-Українский", дуже а дуже інтересний. Ми увиділи там експонати стародавни, што засвідчуют історію нашого народа.

На Словакії, як і все ест дуже приємно побивати, бо встрітите там таких приємних і гостиних наших людей.

Зі Свидника поїхали ми до села

Низька Поляна, де одвиділи знайомих Ф.Гоча. А так вернулись назад до села Зиндранова і села Дальова.

Далі побували в Жешові, а по пару днях побитя там я і мій дворідний брат Николай Порада поїхали до села Дальова і Посады Яслиской. Іхали ми через місто Березів коло Сянока, через Вороблик до Риманова, а так через Посаду Риманівску, Кролик Польский, Кролик Волоский, Шклярску Гору до села Дальова. Та околиця перед Другом Світовом войном звалася Повіт Санок, а тепер звется Воевудство Коросно.

Скоро приїхали на Шклярску Гору. Попросив я нашого шофера абы зупинився, бо показалася нам чудесна панорама краєвиду наших зелених Карпат. Літні роботы были - сіножат. Де бы ви лем посмотріли, то всюди ничего іншого не виділи, лем роботы зо сіном. Одні косили, други сушили, а трети вже везли додому. А і погода им в тім барз помагала, бо была сонячна, як і всі чотири тижні мого побитя там - від 15-го июня до 13-го июля. Прожив я там якийс час перед войном, но так богато сіна не было. Я думаю, што перше більше орали, сїяли, садили і не запусчали поле на луки, а тепер там більше запускают сіно на луки. Так што тепер худобу не кормлят соломом, як то давно было, а тільки кормлят сіном. Так што молока, масла, сыра є там піддостатком. Я то бачив у каждом домі, де був присутним.

В першу неділю нашого побитя в селі Дальова я з братнаком з цікавості пішли до Яслиск до костела (нашой церкви коло Дальови близько нема). Костел в Яслисках ест в добрім порядку, новопомальований. По закінченю служби надворі юж якийс дізналися за мене; а то ті, што ми разом до школы ходили, а тоже была там моя родина. Мария Фарбанец з Гавраняків была там і зараз запросила нас до себе в гості. Зійшлося там і сусідів, а между ними і наш краян Павел Костик. Провели ми час барз інтересно, а пополудни поїхали назад до Дальови. По дорозі ми вступили одвидіти церкву в Дальові. Зо двору церква виглядає дуже гарно, бо лем три роки, як дах і куполи были покрити новом бляхом. Но всередині церква є пуста, потребує багато роботы. Ест надія, же нашы односельчаны, а і другы люди доброй волі прийдут нам с помочом фінансовом. А цминтор наш добрий краян і сусід Михайло Крупей юж обчищат, вирубує дерева. Певно, же цминтор є в лучшім порядку, як был дотепер. Належится велика подяка за то нашому краянові.

Наші браття і сестри-Лемки приїджают одвидіти як церкву, так і цминтор аж з Тернополя, зо Львова, Золочева, а также з Польщи. А одні з них навіть привезли з України хрест з дерева, три метри висотою і поставили його на цментарі. То є доказом, што наш Лемківский нарід хоц як довго від своїх гніздів был насильно вигнаний, але не забуває, де його дідови-прадідови, а тоже навіть і родичі спочивают. І то ест наш святий обовязок ніколи не забувати, хто ти є і звідки ми походимо.

(Далій буде)